

Wijkgroenagenda Centrum

november 2022

Inhoud

1 Inleiding	4
1.1 Afkadering	4
1.2 Proces om tot de Wijkgroenagenda te komen	4
1.3 Leeswijzer	5
2 Beschrijving huidige situatie	6
2.1 Straatbeeld	6
2.2 Biodiversiteit	6
2.3 Klimaatadaptatie	8
2.4 Eetbaar groen	9
2.5 Bestaande groene initiatieven	9
3 Koele Netwerk	10
Jansbeek terug in het centrum (1)	10
Gele Rijdersplein (2)	11
Zypse Poort (3)	11
Nelson Mandelabrug en onderliggende singel centrumzijde vergroenen (4)	11
Extra bomen en heesters Singelpark (5)	11
Willemsplein als Koele Plek (6)	11
Herinrichting Blauwe Golven (7)	12
Uitbreiding Museumpark inclusief weghalen verharding (8)	12
Creëren Koele Plek tussen centrum en Museumpark (9)	12
Tijdelijke groenblauwe opstelling Land van de Markt (10)	12
Oostpark: overgang Singelpark richting de Rijn (11)	12
Herinrichting Rijnkade inclusief vergroening (12)	13
Lauwersgracht herinrichting (13)	13
Bakkerstraat vergroenen (14)	13
Highline Nelson Mandelabrug (15)	13
Coehoorn, Bartok, Nieuwe Stationsstraat e.o.: woningbouw (16)	13
4 Actieplan	14
Tegelwipactie rond Waalse Kerk - vooruitlopend op Lauwersgracht herinrichting (1)	15
Muntsteeg vergroenen (2)	15
Ariën Verhoeffstraat vergroenen (3)	15
Beekstraat vergroenen (4)	15
Twee extra bomen en gevelgroen Korenmarkt - Koele Plek (5)	16
Utrechtsestraat vergroenen tussen Museum Arnhem en Station – Koele Route (6)	16
De Molenkom ontharden en (verticaal) vergroenen (7)	18
Klimaatbestendige Jansbeek (Koele Plek en Koele Route) (8)	18
Grotere plantvakken Weerdjesstraat (Koele Route) (9)	19

Brouwersplein veranderen in Koele Plek (10)	20
Johnny van Doornplein veranderen in Koele Plek (11)	20
Een Beleefbaar Singelpark (12)	20
Klimaatadaptieve Eusebiuskerk - Audrey Hepburnplein e.o. (13)	21
Faciliteren (eetbaar) gevelgroen en groene balkons	22
5 Overige wensen	23
Vergroenen parkeergarage	23
Herhaling actie bomenbakken	23
Aanplant boom Jansplaats	23
Haag toevoegen Turfstraat	23
Meer waterberging tijdens droge periodes	23
Meer groen in de Zwanenstraat	24
Meer groen in de Walstraat (Konings- tot Brouwersplein) en Nieuwstad	24
Stationsvergroening	24
Verkeer in de binnenstad verminderen	24
6 Wat kun je zelf doen	25
Bijlage A	26

1 Inleiding

We willen Arnhem radicaal vergroenen. Dat doet de gemeente Arnhem onder andere door het opstellen en uitvoeren van Wijkgroenagenda's. Doel hiervan is om Arnhemmers actief te betrekken bij het klimaatadaptiever, bio-diverser en groener maken van hun wijk. In 2022 heeft ook het Centrum dit proces doorlopen. We hebben ideeën en wensen van wijkbewoners en ondernemers opgehaald en hen ook uitgenodigd om zelf actief deel te nemen aan het vergroenen van hun leefomgeving. En dat is hard nodig, want onderzoek naar 125 centrumgebieden in Gelderland wees uit dat Arnhem op de allerlaatste plek staat als het gaat om de hoeveelheid groen in de buurt en op plek 118 als het gaat om schaduwrijke bomen in de buurt en zomerhitte in de stad (Goudappel, 2021).

Dit proces heeft geresulteerd in een actieplan (zie Hoofdstuk 4). Dit plan is gebaseerd op de ideeën en wensen die we tot nu toe hebben opgehaald bij bewoners en ondernemers in het Centrum. Na uitvoering van deze acties zijn we echter nog niet klaar; om de wijk radicaal te vergroenen is meer nodig. De gemeente blijft dan ook openstaan voor nieuwe ideeën om het Centrum verder te verkoelen en te vergroenen. En de gemeente zal ook zelf blijven kijken naar mogelijkheden voor meer en beter groen in de wijk en voor de koppeling met andere belangrijke thema's, zoals bewegen en buitenspelen. Vergroening is een belangrijk onderdeel van de integrale ontwikkeling van de binnenstad en het ontwikkelperspectief dat daar voor de komende jaren richting aan geeft. Hierin wordt ook de ontwikkeling van groenstructuren in het centrum meegenomen. Deze Wijkgroenagenda dient dus vooral te worden gezien als een eerste aanzet tot het behalen van de doelstelling en als input voor het nog op te stellen ontwikkelperspectief.

1.1 Afkadering

Het Centrum bestaat uit de volgende buurten:

- Markt
- Weverstraat
- Rijnstraat
- Janssingel
- Stationsplein
- Utrechtsestraat

1.2 Proces om tot de Wijkgroenagenda te komen

De dynamiek in het centrum is anders dan in de andere wijken waarvoor al een wijkgroenagenda is opgesteld. Er is veel meer een mix aan partijen waarbij naast inwoners ook veel bedrijven aanwezig zijn. Daarom is naast Bewonersplatform Arnhem6811 (vanaf nu: Arnhem6811) en Bewonersgroep Arnhems Hart (vanaf nu: Arnhems Hart) ook Platform Binnenstad Arnhem (PBA) betrokken bij het tot stand komen van dit document. PBA heeft namelijk nauw contact met de ondernemers in het centrum. De gemeente zal deze partijen ook meenemen in de verdere uitvoering van de plannen.

Wijkbijeenkomst april 2022 © Patrick Arink

Bij deze partners is eerst geïnventariseerd welke wensen en ideeën zij zelf al hadden voor de wijk. Vervolgens heeft de gemeente Arnhem samen met hen en met Platform Arnhem Klimaatbestendig in april 2022 een wijkbijeenkomst georganiseerd. Hiervoor zijn alle bewoners en ondernemers van het centrum uitgenodigd per brief. Er waren ongeveer 40 aanwezigen. Een vergelijkbaar aantal bewoners en ondernemers heeft nog input geleverd via e-mail of telefoon. Ook andere platforms en instanties zijn betrokken, zoals Waterschap Rijn & IJssel, woningcorporatie Portaal, het Arnhems Platform Chronisch Zieken en Gehandicaptten (APCG) en het Platform Arnhemse Centrumring. Zie Bijlage A voor meer informatie.

Alle wensen en ideeën zijn onderzocht op haalbaarheid en in het actieplan staat aangegeven welke ideeën we ook echt gezamenlijk gaan uitvoeren.

1.3 Leeswijzer

De rest van deze Wijkgroenagenda is als volgt opgedeeld:

- In Hoofdstuk 2 staat **relevante achtergrondinformatie** over de wijk, zoals de stand van zaken omtrent hittestress en wateroverlast en een overzicht van de bestaande groene initiatieven.
- Hoofdstuk 3 gaat over het 'Koele Netwerk'. Dit hoofdstuk bevat **alle grote lopende projecten in het Centrum** en beschrijft hoe klimaatadaptatie daarin wordt meegenomen.
- Hoofdstuk 4 bevat het **actieplan**, opgesteld op basis van de input die in het Centrum in de afgelopen maanden is opgehaald. Dit actieplan is aanvullend op de in Hoofdstuk 3 genoemde projecten. De meeste acties gaan we op korte termijn uitvoeren. Enkele acties hebben betrekking op grotere ingrepen op structuurniveau die het gehele centrum ten goede zouden kunnen komen; deze zullen we eerst nog nader gaan onderzoeken voor tot uitvoering over kan worden gegaan.
- In Hoofdstuk 5 staat aangegeven **welke ideeën en wensen we (nog) niet kunnen uitvoeren** en waarom niet.
- Bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties die **zelf in actie willen komen** kunnen tot slot in het laatste hoofdstuk vinden welke hulp ze hierbij kunnen krijgen.

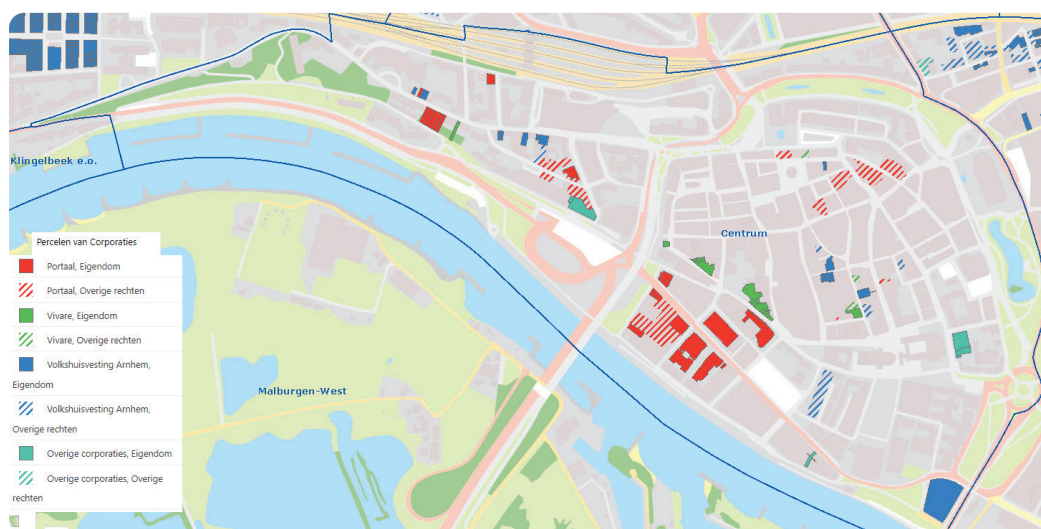
2 Beschrijving huidige situatie

In dit hoofdstuk staat relevante achtergrondinformatie over het Centrum.

2.1 Straatbeeld

Het Centrum is een levendig gebied met een mix van wonen, werken, winkels en horeca. De wijk neemt daarmee een bijzondere positie in: zo moet het groen in deze wijk beter bestand zijn tegen vernieling dan elders in Arnhem, in verband met het winkelend en uitgaanspubliek. Ook worden er jaarlijks verschillende grote evenementen georganiseerd, waardoor niet alle verharde ruimte zomaar vergroend kan worden. En in de compacte, historische binnenstad vinden veel mobiliteitsbewegingen plaats in verband met de aanvoer van goederen voor winkels, waar ook ruimte voor nodig is.

Een groot deel van de wijk heeft een zeer hoge bebouwingsdichtheid en er wordt intensief gebruik gemaakt van de beschikbare ruimte. Steeds meer kantoren en bedrijfsgebouwen worden omgebouwd tot woningen, waardoor het aantal inwoners van het Centrum gestaag toeneemt – tot meer dan 6.700 in 2022. Slechts een vijfde van de woningen zijn koopwoningen (Arnhem breed is dit 43%). Ruim een vijfde van de woningen zijn huurwoningen van corporaties, de rest (54%) wordt verhuurd door bijvoorbeeld bedrijven, particulieren en beleggers.

Corporatiebezit in het Centrum (Bron: Giga)

2.2 Biodiversiteit

Doelsoorten

In de Groenvisie van de gemeente Arnhem staat dat de gemeente in het centrum specifiek aandacht besteedt aan het versterken van het leefgebied van gierzwaluw, huiszwaluw, huismus, zwarte roodstaart, gewone dwergvleermuis, oranjetipje, dagpauwoog en bijen. Daarnaast is het bijzonder dat in de binnenstad de slechtvalk voorkomt. De aanwezigheid van deze stadsvogel is ook van groot belang, omdat de slechtvalk op natuurlijke wijze bijdraagt aan het beperken van de overlast van stadsduiven, zijn favoriete prooi.

Eikenprocessierups

Door de biodiversiteit te vergroten worden ook ziekten en plagen tegen gegaan. Denk dan bijvoorbeeld aan de overlast die de eikenprocessierups kan geven. Op de kaart is te zien dat er vooral bij het Museumpark veel nesten van de rups zijn doorgegeven. Bewoners kunnen meldingen van nesten doorgeven [aan de gemeente](#).

Meldingen van overlast eikenprocessierups in het Centrum in 2022 (Volledige kaart [hier](#))

Maai-beheer

Om ziekten en plagen tegen te gaan en de biodiversiteit te vergroten maaien we op steeds meer plekken in Arnhem nog maar 1-3 keer per jaar. Bijvoorbeeld bij het Museumpark, mede om de overlast van de eikenprocessierups te beperken. Op de meeste plekken in het Centrum wordt echter nu nog minstens 16x per jaar gemaaid (lichtgroen). Dit heeft onder andere te maken met de cultuurhistorische status van delen van de singels.

Intensief ('gazon'-16x of meer) en extensief maaien ('gras/kruiden', 1-3x) in het Centrum (Volledige kaart [hier](#))

Rol bewoners bij vergroten biodiversiteit

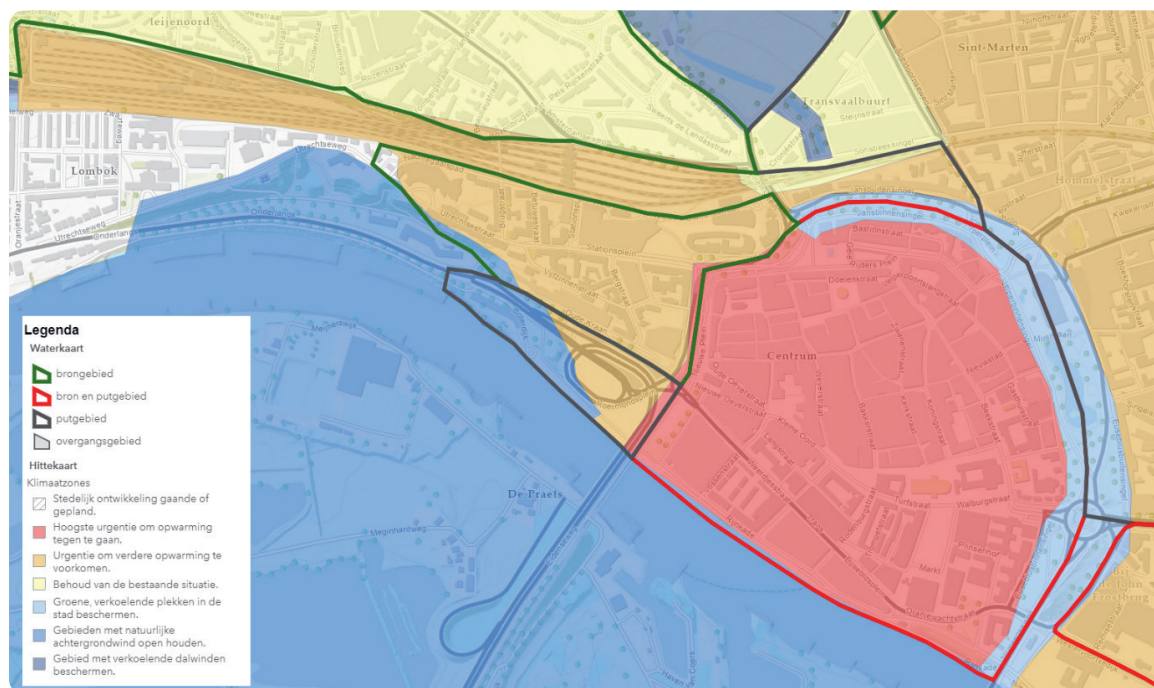
Bewoners kunnen ook helpen de biodiversiteit in het centrum te vergroten. Bijvoorbeeld door hun tuin of balkon groen in te richten of door mee te doen aan het programma 'Adopteer een Bij' van Stichting Arnhem Zoemt. Inwoners kunnen de gemeente ook helpen door waarnemingen van (bijzondere) dieren en planten in te voeren via waarneming.nl. De identificatieapp Obsidentify kan hierbij helpen. Op die manier komen de waarnemingen bij de gemeente terecht en dat kan erg handig zijn voor het verkrijgen van een goed beeld van de aanwezige biodiversiteit in de wijk.

2.3 Klimaatadaptatie

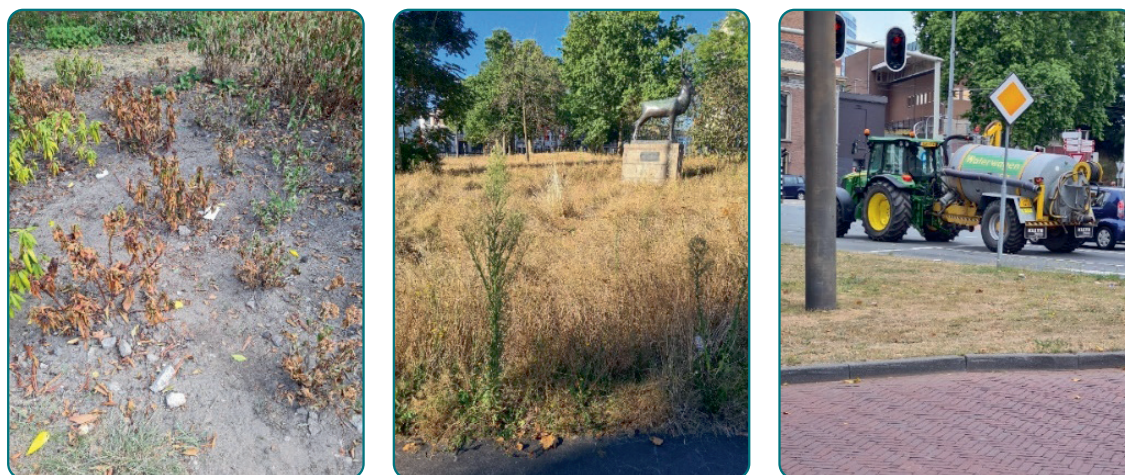
In het Centrum liggen grote opgaven als het gaat om klimaatadaptatie. Het gaat dan zowel om hitte, droogte als wateroverlast. Tijdens periodes van langdurige **hitte** warmt de wijk door alle aanwezige verharding en de beperkte mogelijkheden voor ventilatie behoorlijk op. Het is zelfs één van de allerwarmste wijken in Arnhem. Verdere opwarming dient absoluut voorkomen te worden, maar dat is niet genoeg; de huidige opwarming van het centrum dient te worden verlaagd.

Naast hittestress is er in het centrum ook sprake van **wateroverlast**; het gebied is zo verhard dat bij zware buien het water niet meer weg kan via de riolering en dus op straat blijft staan, dan wel de lagere kelders en souterrains kan instromen.

De [Klimaatadaptatiekaart](#) van de gemeente laat zien dat er zowel wateroverlast als hittestress is in het centrum

Het vergroten van de riolering om nog meer hemelwater af te vangen is geen optie: **droogte** is namelijk ook een groot probleem. De droge zomer van 2022 liet wederom zien dat water tijdens natte periodes meer zou moeten worden opgevangen zodat het in periodes van droogte gebruikt kan worden om beplanting water te geven.

Door bewoner aangeleverde foto's van droge singels en afgestorven beplanting in zomer 2022: bewoners vragen zich af of er lokaal meer water geborgen kan worden dat met minder grote apparatuur richting de beplanting kan.

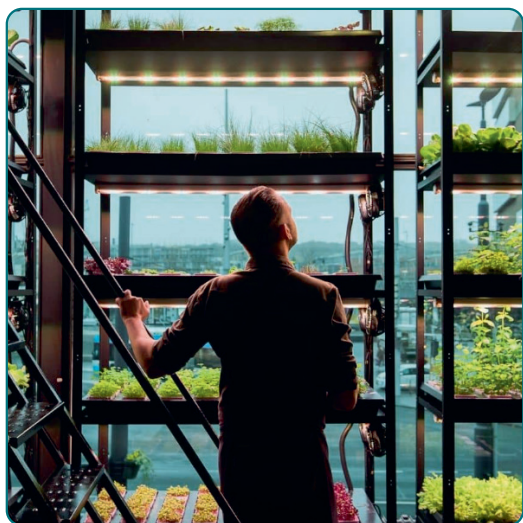
Om Arnhem klimaatadaptiever te maken heeft de gemeente ambities opgesteld om onder andere: de verharding te verminderen (-10% in 2030 ten opzichte van 2020); het kroonvolume van bomen in hittegebieden met 10% te laten toenemen door groeiplaatsen van bestaande bomen te verbeteren en extra bomen aan te

planten; gebouwen zo veel mogelijk af te koppelen van het vuilwaterriool, nieuwe woningen natuurinclusief en klimaatadaptief te bouwen; en, specifiek voor het centrum, een Koel Netwerk aan te leggen (zie Hoofdstuk 3).

'Veel binnenstadbewoners wonen in complexen op hoger gelegen verdiepingen dan begane grond en kunnen zomers moeilijk ventileren. Het zou fijn zijn als er wat meer aan gevel- en dakvergroening gedaan werd, dat zou de warmte in de zomer in veel woningen wat draaglijker maken. Ook zou uitzicht op meer groen in plaats van klinkers de stad zeer ten goede komen.' – bewoner

2.4 Eetbaar groen

De gemeente Arnhem vindt het belangrijk dat er in elke buurt eetbaar groen is, bijvoorbeeld in de vorm van een pluktuin. Door beperkte buitenruimte, bodemverontreiniging en de aanwezigheid van vele kabels en leidingen in de grond zijn mogelijkheden voor realisatie van eetbaar groen in de volle grond beperkt. Er zijn echter wel degelijk kansen om eetbaar groen te realiseren, zoals vertical farming en urban farming. Door gebruik te maken

De vertical farm in Hotel Haarhuis ©:LocalsArnhem

van relatief kleine oppervlaktes in de buitenruimte en door de hoogte in te gaan, wordt de aanwezige (buiten) ruimte efficiënt en optimaal benut. Denk hierbij aan urban farming op relatief kleine oppervlaktes in de vorm van moestuinbakken op balkon en/of dakterras en de realisatie van geveltuinen en verticaal groen. De vertical farm van Restaurant Locals, gevestigd in Hotel Haarhuis tegenover het station, is hier een mooi voorbeeld hiervan.

Verder heeft De Montessorischool De Binnenstad aan de Damstraat een schoolmoestuin. Ook op de Parcivalschool Noord aan de Brugstraat is op het schoolplein wat eetbaar groen aanwezig, waaronder enkele appelbomen, framboos en munt (Zie moestuinieren buiten het centrum, op Hoeve Klein Mariëndaal). Naast de bijdrage aan lokale voedselteelt dragen dergelijke initiatieven in de buitenruimte ook bij aan klimaatadaptatie (het verminderen van hittestress) en biodiversiteit.

2.5 Bestaande groene initiatieven

Vergroening in het kader van Groenplan Binnenstad 2017-2019

Gemeente Arnhem, Arnhem6811 en PBA hebben ter uitwerking van het door hen opgestelde Groenplan Binnenstad Arnhem tussen 2017-2019 de binnenstad op meer dan 300 plekken vergroend. Vanuit de samenwerkende partijen werd 80% van de kosten vergoed. De overige 20% betaalde de aanvrager. Via speciale groene menukaarten kon een keuze gemaakt worden uit het voorgeschreven aanbod, van boombak tot geveltuin. Enkele bijzondere vergroeningsprojecten uit die periode zijn de vergroening van de 7 Straatjes, inmiddels ook wel 'De Groene Straatjes' genoemd; de vergroening van de Rodenburgstraat inclusief buurttuin; en de vergroening van Het Paradijs.

Buurttuin in de Rodenburgstraat ©:Arnhem's Hart

Vergroening na 2019

Ook na de voltooiing van het Groenplan hebben bewoners en ondernemers energie gestoken in het vergroenen van hun leefomgeving. Zoals in de Bastionstraat (zie voorblad). Daar zijn op initiatief van de bewoners en met hulp van de gemeente in 2020 maar liefst 15 plantvakken toegevoegd. In 2022 is nogmaals 75 m2 verharding vervangen voor groen en heesters.

Groene daken

Door de vele platte daken is het centrum bij uitstek een wijk waar veel groene (en witte) daken kunnen worden aangelegd. Onder andere Pathé Arnhem bij het Centraal Station, het kennis- en cultuurcentrum Rozet, verschillende overheidspanden en het complex van Volkshuisvesting aan de Rodenburgstraat hebben al een groen dak. Bij de overgrote meerderheid van de daken is dit echter nog niet het geval.

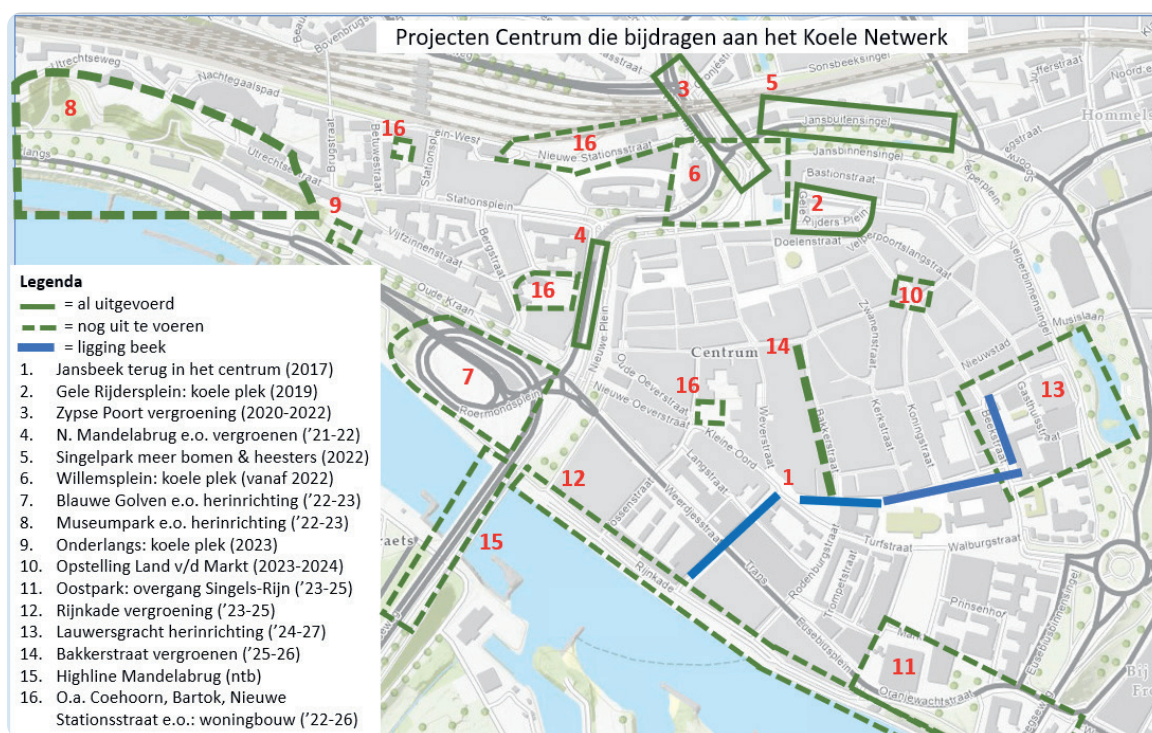

3 Koele Network

In dit hoofdstuk staan alle projecten die al door de gemeente geïnitieerd zijn of worden en bijdragen aan een Koel Network in het Centrum. Deze projecten zijn dus **geen** direct gevolg van het wijkgroenagenda-proces. Maar daar waar er wensen en ideeën waren voor deze locaties vanuit de gesproken bewoners en ondernemers, hebben we die wel nog zo goed mogelijk meegenomen in het desbetreffende project. De projecten en acties die aanvullend nog worden gestart naar aanleiding van de input uit de wijk staan in het Actieplan in Hoofdstuk 4.

Het doel van het Koele Network is enerzijds dat ook bij extreme en/of langdurige hitte belangrijke voorzieningen bereikbaar blijven voor kwetsbare groepen in Arnhem. Dit wil de gemeente bereiken door koele, beschaduwde routes aan te leggen. Tegelijkertijd wil de gemeente dat alle huishoudens in het Centrum binnen 300 meter van hun woning een koele plek hebben om te verblijven tijdens een hittegolf. Dit is speciaal bedoeld voor Arnhemmers die in of om hun woning niet of nauwelijks verkoeling kunnen vinden.

Hieronder volgen, in chronologische volgorde, de projecten die al gestart zijn of de komende jaren van start gaan om het Koele Network te realiseren:

Jansbeek terug in het centrum (1)

Wat: koele route

Realisatie: 2017

Sinds 2017 is de Sint Jansbeek terug in het centrum gebracht. De beek stroomt met een natuurlijk hoogteverloop via het onderste deel van de Beekstraat, Broerenstraat, Audrey Hepburnplein, via de Nieuwstraat naar de Rijn en verbindt zo de binnenstad met de Rijnkade. De Sint Jansbeek draagt bij aan een klimaatbestendig centrum op de volgende manieren:

- het hemelwater van enkele nieuwe gebouwen is niet aangesloten op het riool maar wordt afgevoerd via de Sint Jansbeek;
- de beek werkt als noodafvoer tijdens hevige regenval.

De voor deze Wijkgroenagenda gesproken bewoners en ondernemers geven wel aan dat wat hen betreft de beek een nog grotere rol zou kunnen spelen in het vergroenen en verkoelen van de wijk. Hierover meer in het volgende hoofdstuk.

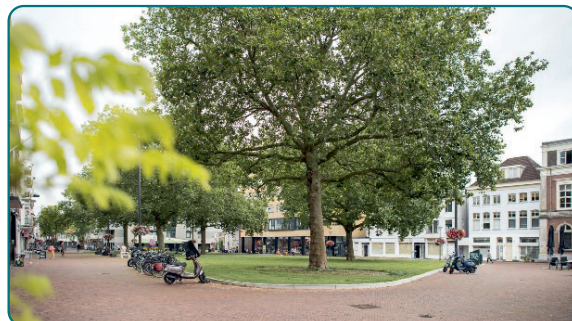

Gele Rijdersplein (2)

Wat: koele plek

Realisatie: 2019

Hier is grofweg 2.100 m² verharding vervangen door groen. Dit is bijzonder groen, want het kan qua belasting heel veel aan en is dus nog steeds geschikt als evenementenlocatie.

Gele Rijdersplein: van stenen parkeerplaats naar koele plek

Zypse Poort (3)

Wat: onderdeel koele route centrum – Sonsbeek Park

Realisatie: 2020-2022

De noordzijde van de Zypse Poort (de Sonsbeekkant) is al vergroend in 2020. Begin 2022 is ook aan de zuidzijde 800 m² groen toegevoegd, inclusief een nieuwe boom en drie vervangende bomen. En zijn er langs de Zijpendaalseweg richting de ingang van Park Sonsbeek 4 nieuwe bomen geplant.

Plantvak aan de Sonsbeekkant van het spoor

Nelson Mandelabrug en onderliggende singel centrumzijde vergroenen (4)

Wat: onderdeel koele route centrum – Arnhem zuid

Realisatie: 2021-2022

Deze brug vormt een belangrijke entree naar de binnenstad en is vooral van belang voor de bezoekers vanuit Arnhem-Zuid die met de bus komen en uitstappen op de Mandelabrug. Er bevindt zich nu veel, deels niet-noodzakelijke, verharding. De gemeente vervangt meer dan 300m² verharding door een boom en een groot aantal heesters en planten. Ook beide bushaltes worden deels groen. Zo ontstaat er een groene en uitnodigende verbinding met de Korenmarkt en het Willemsplein.

Extra bomen en heesters Singelpark (5)

Wat: koele route Singelpark

Realisatie: 2022

Aan de Jansbuitensingel zijn 28 nieuwe bomen toegevoegd (verschillende soorten) om de gaten waar bomen in het verleden zijn uitgevallen weer op te vullen. Bij de nog bestaande bomen wordt de grond verbeterd, zodat ze langer meegaan. Ook aan de Jansbinnensingel komen nog extra bomen en heesters. Bewonersgroep Arnhems Hart en inwoners gaan deze heestervakken inplanten.

Net aangeplante bomen aan de Jansbuitensingel

Willemsplein als Koele Plek (6)

Wat: koele plek

Realisatie: in fases vanaf 2022

Al sinds 2016 heeft het Willemsplein groene bushaltes; dit waren de eerste groene bushaltes van Arnhem. In de toekomst zal dit plein verder vergroend worden en zo een volwaardige schakel worden in het Koele Netwerk.

Herinrichting Blauwe Golven (7)

Wat: koele route met koele plekken

Realisatie: 2022-2023

Tegelijk met het herstellen van het kunstwerk 'Blauwe Golven', vindt er in de omgeving van het kunstwerk een vergroeningslag plaats. Zo wordt de Oude Kraan autoluw gemaakt waardoor er meer ruimte komt voor een bredere berm en wandelaars via een groene promenade van het centrum richting ArtEZ en Museum Arnhem kunnen wandelen. De nieuwe berm gaat ook water opvangen. Er worden ook tientallen extra bomen en grote heesters aangeplant. Er komt in totaal 4.000m² groen bij.

Uitbreiding Museumpark inclusief weghalen verharding (8)

Wat: onderdeel koele route van de binnenstad naar Museum Arnhem, met daaraan gelegen verschillende koele plekken

Realisatie: 2022-2023

Het Museumpark wordt opgeknapt tot een volwaardig stadspark. De museumtuin is opnieuw aangelegd. De beplantingsranden naast het verbouwde museum en de illegale kap op de stuwwal bij Villa Schoonheuvel worden hersteld. De padenstructuur wordt opgeknapt en de beplanting langs de paden gesnoeid of vervangen. Een deel van de rijbaan en oude busbaan wordt omgevormd naar een hoogwaardige fietsverbinding. Hierdoor kan veel asfalt worden omgevormd naar groene bermen waardoor er ook ruimte komt voor weg-begeleidende beplanting met bomen.

Creëren Koele Plek tussen centrum en Museumpark (9)

Wat: koele plek

Realisatie: 2023

De gemeente heeft hier grond aangekocht om een openbare koele groene rustplek van te maken inclusief watertappunt.

Tijdelijke groenblauwe opstelling Land van de Markt (10)

Wat: koele plek

Realisatie: 2023-2024

Een veel gehoorde wens bij zowel bewoners als bij ondernemers is het toevoegen van een boom of anderszins vergroening op het Land van de Markt. Maar niet alleen is deze vijfsporang bovengronds een belangrijk en druk punt, dat is het ook in de ondergrond (riolering, kabels en leidingen). Omdat de gemeente alleen bomen plant als deze een toekomst hebben, zou dat op deze plek betekenen dat we de volledige ondergrond op de schop moeten nemen. Daarom gaan we eerst onderzoeken, samen met Wageningen Universiteit én in overleg met bewoners en ondernemers, of we het Land van de Markt ook op een andere manier zo kunnen inrichten dat dit toch een mooie, groene en koele plek wordt waar je in alle jaargetijden goed kunt verblijven. Bedoeling is dat op deze belangrijke schakel in het koele netwerk een tijdelijke groenblauwe opstelling komt te staan, die ook als doel heeft om meer bewustwording te creëren over klimaatadaptatie. Er gaat kwantitatief en kwalitatief onderzoek plaatsvinden naar de klimateffecten van deze opstelling. Als deze tijdelijke opstelling bevalt gaat de gemeente kijken of het definitief kan blijven staan.

Oostpark: overgang Singelpark richting de Rijn (11)

Wat: koele route met koele plekken

Realisatie: 2023-2025

In dit deel van het centrum willen we het Koele Netwerk tussen singels en rivier en tussen Rijnkade en Coberco en omgeving versterken. We gaan dit doen op de volgende manieren:

- **Vergroening Oranjewachtstraat en omstreken in samenwerking met provincie**

We gaan de ruimte rondom het Provinciehuis, van de Sabelspoort tot aan de brug, klimaatbestendig en groen inrichten.

- **Inrichting park naast Coberco**

Dit grasveld wordt ingericht als koele plek door toevoegen van een aantal bomen en struiken en door verharding weg te nemen. Dit zal in overleg worden uitgevoerd met de ontwikkelaar van het Cobercokwartier en de nutspartijen die hier verschillende zakelijke rechten hebben.

Nieuwe Kade: Het grasveld wordt heringericht voor een betere verbinding tussen Rijn en Singels

Herinrichting Rijnkade inclusief vergroening (12)

Wat: koele route met koele plekken

Realisatie: 2023-2025

Waterschap Rijn en IJssel werkt aan plannen om de Rijnkade ter hoogte van de Arnhemse binnenstad te reconstrueren, om de waterveiligheid te blijven waarborgen. De gemeente grijpt deze reconstructie aan om op diverse punten extra te vergroenen. Zo hebben bewoners aan de Rijnkade aangegeven grotere en kleurrijkere boomspiegels te willen. De bedoeling is om dit te realiseren bij de bomen die we nieuw gaan aanplanten op de hoge Rijnkade, mits hierover overeenstemming wordt gevonden met de daar aanwezige horeca (bewoners kunnen deze boomspiegels eventueel gaan onderhouden). Ook wordt er geïnvesteerd in het verbeteren van de groeiplaatsen van de bestaande bomen, waaronder de historische oude lindes. En ter hoogte van de Nelson Mandelabrug komt een groene dijk zoals dat ook tegenover het provinciehuis het geval is.

Links: Huidige boomspiegels Rijnkade (foto: bewoner). Rechts: impressie nieuwe inrichting met extra bomen met grotere boomspiegels (bron: Waterschap Rijn & IJssel)

Lauwersgracht herinrichting (13)

Wat: koele plek

Realisatie: 2024-2027

De bedoeling is dat dit gebied wordt ingericht als 'stadsoase', waar het zowel gedurende hete periodes als tijdens de rest van het jaar aangenaam is om te verblijven. Hieronder vallen de nieuwbouw/transformaties van het Stadstheater, Politiekantoor en Waalse Kerk.

Bakkerstraat vergroenen (14)

Wat: koele route

Realisatie: 2025-2026

In een deel van de Bakkerstraat moet het riool vervangen worden. De gemeente onderzoekt of we het profiel zo kunnen aanpassen dat het water niet in het riool stroomt maar naar een gootje in het midden van de straat en dan richting de Jansbeek aan het Audrey Hepburnplein. En of we aan de zonnige kant een bomenrij kunnen aanplanten. Bewoners en ondernemers worden hierin meegenomen.

Highline Nelson Mandelabrug (15)

Wat: koele route

Realisatie: ntb

De gemeente ziet kansen om de Mandelabrug te herinrichten. Op dit moment bestaat de brug uit 2x2 rijstroken voor auto's, 2 rijstroken voor de bus en 1 strook voor fietsers en voetgangers - enorm veel asfalt dus. De gemeente gaat een opdracht uitzetten naar studenten om de technische haalbaarheid van een highline (een hoogliggend stadspark) te onderzoeken. De gemeente heeft de ambitie om van de Mandelabrug een groen paradijs maken, met als voorbeeld de highline van New York. De highline vormt een uitnodiging naar natuurgebied Zuidelijke uiterwaarden en is een groene loper tussen stadscentrum en Arnhem-zuid.

Coehoorn, Bartok, Nieuwe Stationsstraat e.o.: woningbouw (16)

Wat: koele plekken

Realisatie: 2022 – 2026

Bij de woningbouwprojecten aan de Nieuwe Stationsstraat, bij Coehoorn en het Bartok Park en bij de herontwikkeling van het Stationspostkantoor bij de Betuwestraat zal aandacht worden besteed aan groen en een koel stadsklimaat.

4 Actieplan

Bewoners en ondernemers hebben veel ideeën ingebracht om de wijk groener en klimaatadaptiever te maken. Gemeente, bewoners, Arnhem6811, PBA, Arnhem Hart en Platform Arnhem Klimaatbestendig hebben de handen ineen geslagen om op korte termijn zo veel mogelijk van deze wensen te realiseren. We houden hierbij rekening met de toegankelijkheid van het groen; het groen wordt zo aangelegd dat zoveel mogelijk inwoners er profijt van hebben.

Hieronder staan de acties die we gaan uitvoeren, te beginnen met de wat kleinere projecten die op korte termijn al worden uitgevoerd. Het actieplan eindigt met drie grote projecten die impact hebben op het structuurniveau van de binnenstad. Daarom zal hier nog uitvoeriger, integraal onderzoek en ontwerp gedaan moeten worden, alvorens tot uitvoering over te gaan. De locaties staan weergegeven op de kaart. Vervolgens staat per actie een toelichting. De wensen die (nu) niet haalbaar bleken staan genoemd in Hoofdstuk 5.

1. Tegelwipactie voor Waalse Kerk (2022-2023)
2. Muntsteeg vergroenen (2022-2023)
3. Ariën Verhoeffstraat vergroenen (2022-2023)
4. Beekstraat vergroenen (2022-2023)
5. Korenmarkt: 2 bomen en gevelgroen (2022-2023)
6. Utrechtsestraat e.o. vergroenen (2022-2023)
7. Vergroenen De Molenkom (2022-2023)
8. Vergroenen in en rond de beek: plantvak Nieuwstraat (2023)
9. Vergroten plantvakken Weerdjesstraat (2023)
10. Brouwersplein – Koele Plek (2023-2024)
11. Johnny van Doornplein – Koele Plek (2023-2024)
12. Een Beleefbaar Singelpark - herinrichting incl. onderzoek naar: minder verharding, snelheidsbeperking wegverkeer, meer biodivers groen, beek boven water (2023-2026)
13. Klimaatadaptieve Eusebiuskerk en omgeving (2023-2026)

Tegelwipactie rond Waalse Kerk - vooruitlopend op Lauwersgracht herinrichting (1)

Bewoners hebben een aantal locaties aangewezen waar het nu heel warm kan worden, maar die via een andere inrichting als koele plek in het Koele Netwerk kunnen fungeren. Het plein rond de Waalse Kerk is één van die plekken. Deze plek is onderdeel van een grote herinrichting van de gehele Lauwersgrachtomgeving waarin ook vergroening wordt meegenomen (zie Hoofdstuk 3). De uitvoering daarvan zal nog enkele jaren op zich laten wachten. Om het ook de komende zomers al een aangename plek te maken, organiseert de gemeente hier nu alvast een tegelwipactie. Bewoners worden uitgenodigd te helpen bij het weghalen van de verharding.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: Platform6811, Arnhems Hart, Platform Arnhem Klimaatbestendig en alle bewoners die input hebben geleverd voor de wijkgroenagenda en hun handen uit de mouwen willen steken.

Planning: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

Op het plein bij de Waalse Kerk ligt veel overbodige verharding

'Net als op een groot aantal andere plaatsen kan hier de binnenstad verder vergroend en verfraaid worden. Het pleintje kan een oase van groen worden aan de beekloop.' – bewoner

Muntsteeg vergroenen (2)

In de Muntsteeg komen klimmers en geveltuinen.

Initiatiefnemer: bewoners

Met: Arnhems Hart, gemeente

Planning: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

Ariën Verhoeffstraat vergroenen (3)

Met bewoners aan de zuidkant van het Paradijs wordt gesproken over de vergroening van in totaal circa 80m² aan beide zijden van deze straat vlakbij de markt.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners

Uitvoering: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

'Het wordt hier steeds warmer en de behoefte aan groen groter.' – bewoonster van de straat

Beekstraat vergroenen (4)

Deze straat wordt herbestraat. Dit biedt kansen om te vergroenen. Op initiatief van bewoners gaat de gemeente een plantvak aanleggen op de hoek van de Beekstraat en Brouwerstraat in combinatie met fietsnietjes. Ook vanuit een ondernemer verderop in de straat is de vraag gekomen hier meer groen aan te leggen. Daar wordt nog onderzocht of winkelexploitant en vastgoedeigenaar hier akkoord gaan met een geveltuin. Verderop richting het politiekantoor verbindt de gemeente de boomspiegels en verplaatst de fietsnietjes, waardoor twee grote plantvakken ontstaan om de huidige bomen heen.

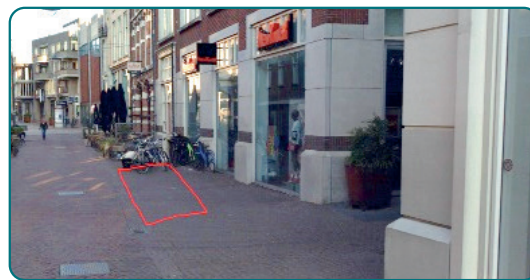
Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners en ondernemers

Planning: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

In de Beekstraat komt een geveltuin op hoek met Brouwerstraat (links) en mogelijk ook op het deel tussen Brouwerstraat en Nieuwstad

Hoek Beekstraat/Sint Catharinaplaats: vergroten en verbinden boomspiegels, fietsnietjes worden verplaatst dichterbij de gevel

'Ik merk dat de Beekstraat een beetje een achtergesteld kind is wat betreft verbeterende maatregelen in de stad. Er is weinig groen in de straat, het uitzicht is wat kaal en op sommige plekken onverzorgd en viezig. Alhoewel ik bakken met planten voor mijn eethuis heb laten zetten, mag de straat wat mij betreft veel meer groen (en evt. water) krijgen. In de zomer is het namelijk ook erg heet! Ik wil graag meehelpen mits nodig.' – ondernemer

Twee extra bomen en gevelgroen Korenmarkt - Koele Plek (5)

Het hele achterplein aan de westzijde van de Korenmarkt (achter de Korenbeurs) wordt heringericht, inclusief twee extra bomen en meer klimgroen.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: Platform Binnenstad Arnhem, ondernemers

Uitvoering: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja (gemeente en ondernemers)

Utrechtsestraat vergroenen tussen Museum Arnhem en Station – Koele Route (6)

Meerdere wijkbewoners hebben aangegeven dat er op een groot deel van de Utrechtsestraat vrijwel geen groen te vinden is. De gemeente ziet op verschillende plekken kansen om te vergroenen.

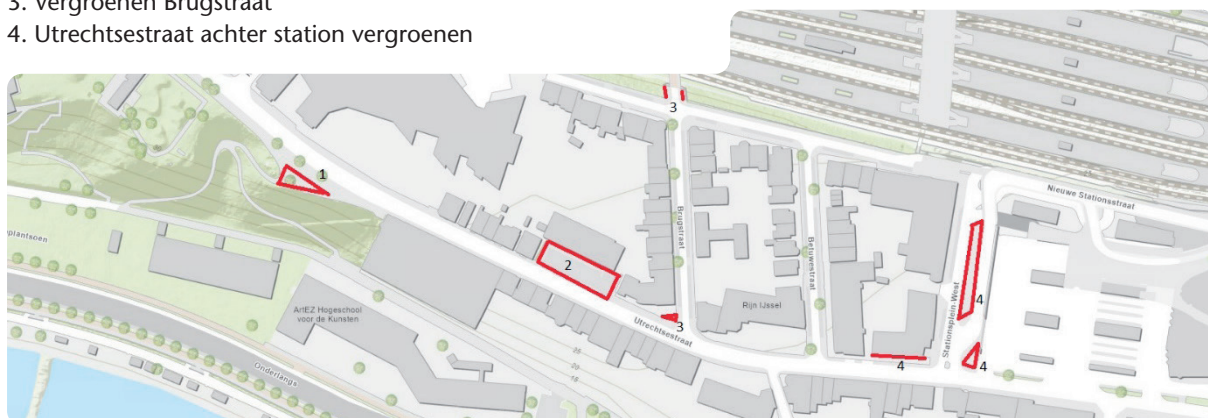
Initiatiefnemer: gemeente

Planning: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

Vergroeningskansen Utrechtsestraat e.o.:

1. Uitzichtpunt – omtoveren in koele plek
2. Utrechtsestraat voor appartementencomplex 46/48 vergroenen
3. Vergroenen Brugstraat
4. Utrechtsestraat achter station vergroenen

1. Uitzichtpunt – omtoveren in koele plek

Dit punt wordt veel gebruikt voor rondleidingen. En door mensen om te rusten en uit te kijken over de uiterwaarden. Om er een echte koele plek van te maken onderzoekt de gemeente of hier tegels uitkunnen, bijvoorbeeld door de boomspiegels te vergroten.

Het uitzichtpunt over de Rijn richting Museum Arnhem langs de Utrechtsestraat is volledig verhard

2. Utrechtsestraat voor appartementencomplex 46/48 vergroenen

De bewoners van het appartementencomplex aan de Utrechtsestraat 46/48 geven aan dat ze uitkijken op een grote grijze vlakte en graag meer groen zouden zien. De gemeente gaat dit onderzoeken, inclusief de mogelijkheid om een of meerdere bomen te planten. Dit zal dan wel ten koste gaan van een of enkele parkeerplekken.

*De Utrechtsestraat is ter hoogte van nummer 46/48 stenig en grijs.
Bomen en ander groen ontbreken.*

3. Vergroenen Brugstraat

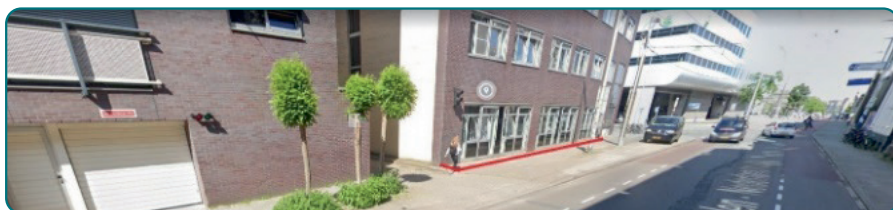
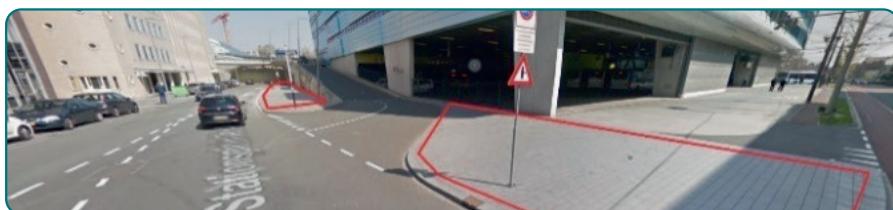
Bewoners van de Brugstraat hebben tijdens het NK Tegelwippen 2021 samen met leerlingen van de Parcivalschool al tegels gewipt in de openbare ruimte en groen aangelegd (foto). Bewoners gaan nu samen met de gemeente onderzoeken hoe ze ook hun eigen terrein klimaatbestendig kunnen inrichten (afkoppelen, regentonnen, groen dak e.d.). En de gemeente onderzoekt of de openbare ruimte in de Brugstraat ook nog ruimte biedt voor extra groen.

Foto © Platform6811

4. Utrechtsestraat achter station vergroenen

De gemeente gaat onderzoeken of de overbodige verharding op een drietal plekken aan de achterkant van het station kan worden verwijderd en vergroend.

Mogelijke locaties plantvakken op hoek Utrechtsestraat/Stationsplein-West

De Molenkom ontharden en (verticaal) vergroenen (7)

Bewoners van de Molenkom willen verschillende vergroeningsacties uitvoeren. Gemeente, Portaal en bewoners hebben hiervoor een plan opgesteld en gaan gezamenlijk aan de slag met de uitvoering.

Initiatiefnemer: bewoners(commissie)

Met: gemeente, Portaal

Planning: 2022-2023

Budget beschikbaar? Ja

Bewoners willen meer groen bij de Molenkom (tussen Weerdjesstraat, Vossenstraat, Rijnkade, Roermondsplein)

'De Molenkom bestaat uit heel veel steen en platte daken. In de zomer wordt het hier snel heel erg heet. Hoe meer groen, hoe beter! Naast vergroenen willen we ook verduurzamen, bijvoorbeeld door zonnepanelen op de bovenste daken, het plaatsen van regentonnen enz.' – bewoonster en initiatiefneemster van het plan

Klimaatbestendige Jansbeek (Koele Plek en Koele Route) (8)

Platform Binnenstad Arnhem zou graag zien dat de Jansbeek ook tussen het Gele Rijdersplein en de Beekstraat boven de grond wordt gebracht. Hier wordt voornamelijk niet naar gekeken, wel gaat de gemeente kijken naar de mogelijkheden tot het bovengronds brengen van de beek in het Singelpark (zie punt 12), waar PBA ook een voorstander van is.

Bewoners geven verder aan meer groen te willen om en in de beek. Niet overal kan echter zomaar vergroend worden. Een van de redenen dat het op veel plekken rond de beek zo versteend is, zoals langs het Audrey Hepburnplein, is omdat vrachtwagens bij winkels moeten kunnen komen om te bevoorraden en elkaar op sommige stukken moeten kunnen passeren. Dit betekent dat de beek een vrij zware funderingsrand heeft. Ook liggen er op veel plekken langs de beek grote hoeveelheden kabels en leidingen. De plek waar de meeste kansen lijken te liggen om op korte termijn aan te pakken is in de Nieuwstraat.

Foto: hoek Nieuwstraat/Turfstraat
(aangeleverd door bewoner)

De gemeente gaat kijken of we op de locatie op de foto hieronder (hoek met Turfstraat) aan de ene kant een robuust plantvak kunnen aanleggen en/of aan de andere kant de huidige boomspiegels vergroten. Ook ter hoogte van de Langstraat lijkt ruimte voor een plantvak. De gemeente gaat dit op korte termijn op eenvoudige wijze uitvoeren zodat bewoners en bezoekers snel kunnen profiteren van deze extra groene plek.

'Langs de beek kan op veel plekken makkelijk een groenstrook. Veel te veel warme bakstenen.' – bewoner

'Er is veel vrije ruimte in de gehele Nieuwstraat aan twee kanten van de beek. Plaats daar extra bomen en andere groenvoorzieningen..' – bewoner

Ook zouden bewoners graag meer groen *in* de beek zien. Op enkele plaatsen is dat er al, zoals in de Beekstraat en een deel van de Broerenstraat. Op andere plekken is er weinig tot geen groen te zien, alleen maar een stenen muur (deel Broerenstraat, Nieuwstraat). Op verzoek van bewoners gaat de gemeente daarom kijken of er niet alleen naast, maar ook in de beek in de Nieuwstraat meer groen kan komen.

Mogelijke meer serieuze vergroening op en rond het Audrey Hepburnplein moet eerst nader uitgezocht worden, zie punt 13.

Initiatiefnemer: gemeente

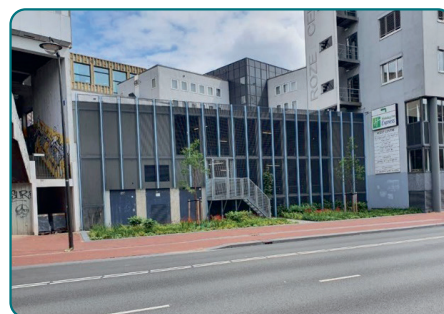
Met: Waterschap Rijn & IJssel, bewoners, ondernemers

Planning: najaar 2023

Budget beschikbaar? Ja

Grotere plantvakken Weerdjesstraat (Koele Route) (9)

Ter hoogte van de brug over de weg richting De Molenkom is in 2022 al een koelteplek gecreëerd door het verwijderen 85 m2 verharding voor groen en de aanplant van twee bomen. Ook is ter hoogte van de Nieuwstraat al een extra plantvak aangelegd.

Weerdjesstraat voor en na aanleg van het nieuwe groen

Meerdere bewoners vragen zich daarnaast af of ook andere delen van de Weerdjesstraat vergroend kunnen worden. Bijvoorbeeld door de bestaande vakken met haagbeuken te vergroten (de stoep is hier nog steeds erg breed). De gemeente snapt deze wensen en gaat ze onderzoeken op haalbaarheid.

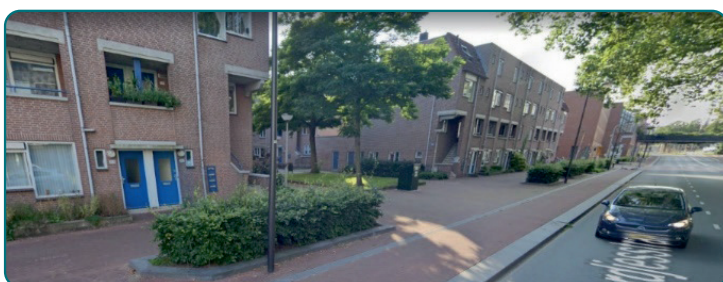
Initiatiefnemer: gemeente

Planning: 2023

Budget beschikbaar? Ja

'We vragen ons af of de haagbeuk ingeruild kan worden voor een fleurig pallet.' – Arnhem's Hart

'Maak bij de Weerdjesstraat ter hoogte van het Bolwerk de te brede stoepen groen!' – bewoonster Rijnkade

Brouwersplein veranderen in Koele Plek (10)

De ondernemers rondom dit plein zien meerwaarde in het creëren van een koeler en groener plein. De gemeente gaat samen met hen kijken wat hier mogelijk is.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: ondernemers, bewoners, Platform Binnenstad Arnhem

Planning: 2023-2024

Budget beschikbaar? Ja

Het Brouwersplein, gezien vanaf de Walstraat

Johnny van Doornplein veranderen in Koele Plek (11)

Het vergroenen van dit plein is een nadrukkelijke wens van PBA, omdat zo een aangename entree naar de binnenstad ontstaat en een aantrekkelijke verbinding met de Steenstraat. Ook bewoners van de omliggende woningen hebben dit idee ingebracht. Vergroening zou kunnen door fietsers beter gebruik te laten maken van de aanwezige ondergrondse fietsenkelder en zo bovengronds ruimte vrij te spelen. De gemeente gaat dan ook onderzoeken hoe het gebruik van de kelder kan worden gestimuleerd. Nadat dit onderzoek is uitgevoerd en aanpassingen zijn doorgevoerd kan er gekeken worden naar vergroening van het plein. Een van de bewoners gaat zelf met de eigenaar van zijn appartementencomplex in gesprek over het vergroenen van het dak (foto rechts).

Initiatiefnemer: gemeente

Met: PBA, Arnhem6811, Arnhemse Hart, bewoners, ondernemers

Planning: 2023-2024

Budget beschikbaar? Ja

Het Johnny van Doornplein vormt op dit moment nog geen aangename entree richting binnenstad

Een Beleefbaar Singelpark (12)

Er zijn veel ideeën en wensen binnengekomen over het Singelpark. Zo stelt onder andere Platform Arnhemse Centrumring voor om het doorgaand verkeer niet via de singels te laten lopen, om het overige verkeer op de singels minder hard te laten rijden en om op een aantal plekken minder banen aan te leggen of in ieder geval de huidige overbodige verharding te verwijderen. Ook Platform Binnenstad Arnhem is hier voorstander van, mits het centrum nog wel goed bereikbaar blijft voor automobilisten (bestemmingsverkeer). Zij zien de singels voor zich als 'groene long' van de stad (zie afbeelding voor een inspirerende schets, gemaakt door Buro Harro in opdracht van PBA), die de binnenstad op aantrekkelijke wijze en zonder barrières verbindt met de wijken eromheen.

Foto © Buro Harro voor PBA

Bewoners wijzen erop dat op het Velperplein, onderdeel van de singels, ruim 120 m² ongebruikt asfalt ligt (zie foto's hieronder) en de beplanting veel natuurlijker kan. Partijen als Arnheems Hart en Platform6811 vragen zich af of er ook op de rest van de singels ingezet kan worden op meer biodiversiteit, bijvoorbeeld door minder te maaien of meer biodiverse beplanting aan te planten.

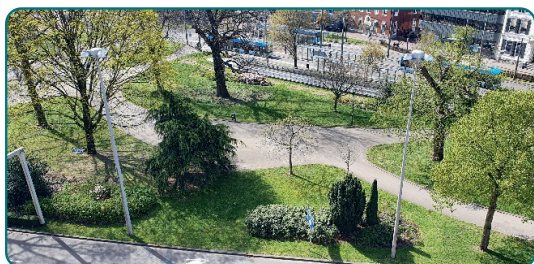
Gezien al deze wensen en het belang van de singels als koele plek voor de bewoners van het centrum en de wijken eromheen, gaat de gemeente een herinrichting van de oostelijke singels (van Willemsplein tot Airborneplein) onderzoeken. Hierbij zal in ieder geval worden gekeken naar: het weghalen van verharding, minder maaien en/of meer biodiverse beplanting, snelheidsvermindering van het motorisch verkeer en het bovengronds halen van de Sint Jansbeek.

In afwachting van dit grotere plan gaat de gemeente in 2022-2023 alvast op verschillende plekken verharding weghalen en daarvoor groen, en in het geval van het Velperplein een boom, voor in de plaats planten.

Initiatiefnemer: gemeente

Planning: 2023-2026

Budget beschikbaar? Nog onbekend

Boven: sommige stukken rond de singels zijn maar liefst vier of vijf banen breed (links). Op andere delen ligt overbodige verharding (midden en rechts). Kansen voor groen? (foto's aangeleverd door bewoners) / Onder: overtollige verharding Velperplein (alle foto's aangeleverd door bewoners)

'Het zou mooi zijn als je vanuit het centrum via een groene corridor Sonsbeek park zou kunnen bereiken.' – bewoonster Audrey Hepburnplein

'Zet op een aantal te selecteren plaatsen het gladgeschoren groene gras om in bloemenrijke- en kruidenrijke begroeiing. En haal het water uit het beekriool boven de grond voor het verlevendigen, verfraaien en verfrissen van ook dit deel van de binnenstad.' – bewoner die vanuit zijn appartement uitkijkt op de singels

Klimaatadaptieve Eusebiuskerk - Audrey Hepburnplein e.o. (13)

Op het Walburgisplein speelt een particulier initiatief om het terrein klimaatbestendig te maken met gebruik van de subsidie klimaatadaptatie. Verder zijn in 2022 ter hoogte van het Duivelshuis zeven nieuwe bomen geplant. Ook in de rest van dit gebied staan al redelijk veel bomen. Bewoners rond de Eusebiuskerk en het Audrey Hepburnplein vragen zich echter wel af waarom het gebied rondom deze bomen en rondom de beek zo stenig is ingericht. Het is hier deels een kwestie van geduld: als de bestaande bomen groter zijn zullen ze een veel groener aanzicht geven dan nu het geval is. Toch wil de gemeente voor dit hele gebied gaan onderzoeken of er nog groen kan worden toegevoegd en verharding verwijderd.

Initiatiefnemer: gemeente

Planning: 2023-2026

Budget beschikbaar? Nog onbekend

'Wij wonen aan het prachtige Audrey Hepburnplein met uitzicht op de Eusebius. Aan onze kant van de Jansbeek staan wat bomen maar aan de overkant (zijde van bakkerij Hilvers) staat helemaal niets. Zou mooi zijn als langs die zijde allemaal bomen geplant worden. Over het geheel genomen mogen er op veel plekken in de binnenstad sowieso bomen bij.' – bewoners.

'Op het Audrey Hepburnplein staan nu twee zielige sprietjes waar volgens mij wel tien bomen kunnen staan' – bewoner

De bomen rondom de Eusebiuskerk staan volledig in de verharding. Rechts: het Audrey Hepburnplein is erg stenig (foto's aangeleverd door bewoners).

Faciliteren (eetbaar) gevelgroen en groene balkons

Op veel plekken in de binnenstad is geen of maar zeer weinig ruimte voor extra groen. Enerzijds doordat veel straten zeer smal zijn, anderzijds door het intensieve gebruik van die straten. Daarom biedt juist in deze wijk gevel- en dakgroen mogelijkheden om toch te vergroenen. Aandachtspunt hierbij is wel dat bewoners en ondernemers ook voldoende onderhoud plegen. Zo kunnen ook mindervaliden, zoals mensen die niet (goed) zien of gebruik maken van een rolstoel, nog veilig over straat, zonder het risico te lopen dat ze met hun gezicht in (gevel)begroeiing blijven hangen of dat de stoep door overhangend groen te smal wordt.

Arnhems Hart heeft al ervaring met het aanbrengen van gevelgroen. Arnhems Hart [helpt](#) ondernemers en bewoners met het spannen van staaldraad en het leveren van de juiste planten, zodat verticaal groen op de panden omhoog kan groeien. Ook de gemeente helpt hierbij. Zo zijn er gesprekken met bewoners aan de Jansbuitensingel om een goede constructie voor klimmers aan de gevel te planten in combinatie met geveltuinen en is er in de Langstraat veel animo om palen met klimmers te plaatsen. Ook is er bij Platform6811 en Arnhems Hart interesse voor het opzetten van een actie voor groene balkons.

Initiatiefnemer: Platform Arnhem Klimaatbestendig, Gemeente

Met: Platform6811, Arnhems Hart, gemeente, bewoners.

Planning: 2022-2026

Budget beschikbaar? Deels (subsidieregeling klimaatadaptatie)

'Je ziet nu veel kale gevelwanden (kantoren of woningen) die met aanpassingen tot groene wanden omgetoverd kunnen worden.' – bewoner

5 Overige wensen

Onderstaande wensen zijn onderzocht maar zijn niet uitvoerbaar of kunnen om verschillende redenen (nu) niet opgepakt worden.

Vergroenen parkeergarage

Platform Binnenstad Arnhem zou graag zien dat de parkeergarage aan de Velperbinnensingel (Musisparkeer garage) groener wordt aangekleed, omdat hiermee het weinig vriendelijke uiterlijk van de parkeergarage kan worden verzacht. Daarnaast verlaagt het de hittestress en vangt het fijnstof op. De gemeente heeft hier ook naar gekeken, maar ziet nog wel een aantal knelpunten (waaronder het aanwezige kunstwerk). De gemeente gaat desondanks kijken of er op wat kleinschaligere schaal toch vergroend kan worden.

Herhaling actie bomenbakken

De gemeente en PBA krijgen veel vragen van bewoners en ondernemers die graag een cortenstalen bak voor hun woning of winkel willen. Met PBA is gebrainstormd om een vergelijkbare actie op te zetten als die in het kader van het Groenplan in 2017-2019 (zie Hoofdstuk 2). Besloten is echter om dit niet te doen doordat deze bakken, waarin maar beperkt water kan worden opgeslagen voor droge periodes, weinig duurzaam zijn.

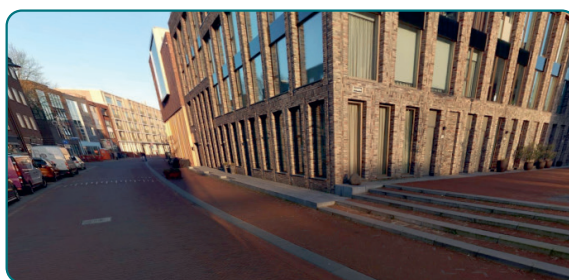
'We maken ons zorgen om het klimaat en de oplopende warmte. Daarom ook zorgen over wateropslag en de huidige cortenstalen bakken en schalen. Wanneer het een graad of 30 is zullen de planten in deze bakken het heel warm hebben en broeien de wortels er gewoon uit. Men kan drie keer per week met een stinkende dieseltractor er langs rijden maar dat helpt echt niet met dit klimaat. We zien dan ook dat veel planten kapot zijn gegaan en vervangen zullen moeten worden..' – Arnhems Hart

Aanplant boom Jansplaats

Op de Jansplaats is zowel boven- als ondergronds plek voor twee bomen. Niet alle ondernemers staan achter dit plan, onder andere omdat de Jansplaats wordt gebruikt als evenementenlocatie, en dus wordt dit project vooralsnog niet uitgevoerd.

Haag toevoegen Turfstraat

Bewoners wilden hier een haag aanleggen en deze zelf financieren en onderhouden. Dit blijkt nu niet mogelijk. De stoep is namelijk als hoofdlooproute aangewezen. Dit betekent dat er aanvullende eisen worden gesteld aan het trottoir qua breedte en toegankelijkheid. Een haag zou de stoep versmallen. Bovendien dienen de stenenblokken voor de gevel als geleiding voor slechtzienden. De bewoners kunnen eventueel wel bloembakken aanbrengen op de Delftse stoep.

Meer waterberging tijdens droge periodes

Bewoners(groepen) vragen zich af of het water uit de beek in tijden van droogte gebruikt zou kunnen worden voor het bewateren van het groen via een slim systeem, in plaats van hiervoor grote en vervuilende dieseltractoren in te zetten. Ook is voorgesteld om het beekwater te gebruiken voor verneveling of een waterspeelplaats. De mogelijkheden voor het inzetten van beekwater zijn echter beperkt vanwege de slechte kwaliteit van het water, onder andere veroorzaakt door de grote hoeveelheid ganzenpoep die ter hoogte van Sonsbeek Park in de beek belandt. Ook de mogelijkheden voor waterberging lijken in het Centrum door de beperkte boven- en ondergrondse ruimte beperkt. Hete, droge zomers zullen in de toekomst echter steeds vaker voorkomen, dus de gemeente blijft zoeken naar inventieve oplossingen voor dit probleem.

'We kunnen best wel meer vergroenen in Arnhem. Maar krijgen we dan dagelijks ook die dieseltractoren met water in de wijken zoals de afgelopen weken in de binnenstad? Of is er een andere oplossing?' – Arnhems Hart in augustus 2022

Meer groen in de Zwanenstraat

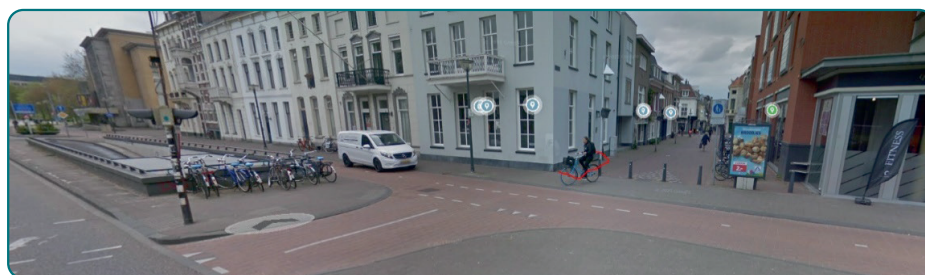
Een ondernemer in de 7 Straatjes vroeg zich af of de gemeente met de eigenaar van de Primark kan praten om (klim-)planten langs het gebouw te laten groeien of op een andere manier te vergroenen. De gemeente ziet in dit straatje echter vooralsnog geen mogelijkheden om te vergroenen: alle verharde ruimte wordt benut.

'De achterkant van de Primark op de Zwanenstraat is een kale, lelijke façade die niet helpt met een groene stad uitstalling. Terwijl de ondernemers en bewoners in de Zwanenstraat de laatste jaren meer groen in de straat hebben toegevoegd, blijft de Zwanenstraat geen mooi straatje. Dat zorgt ook voor meer vuil en onrust in ons straatje. Ook is dat voor toeristen die vaak door ons straat lopen geen mooie ervaring.' – ondernemer 7 Straatjes (Foto's aangeleverd door ondernemer)

Meer groen in de Walstraat (Konings- tot Brouwersplein) en Nieuwstad

Een bewoonster heeft aangegeven dat hier heel weinig groen te vinden is en dat meer groen misschien ook kan zorgen voor minder verkeerd gestalde fietsen. Er is hier niet overal ruimte voor meer groen, maar aan het begin van de Nieuwstad kijkt de gemeente wel of we een groter plantvak kunnen aanleggen, mede omdat dit zorgt voor een veiligere verkeerssituatie. Ook wordt er gekeken of het stuk verharding tussen het Singelpark en het fietspad kan worden weggehaald en de gemeente gaat in overleg met bewoners om te kijken of klimpalen hier een optie zijn.

Ter hoogte van de Velperbinnensingel en de Nieuwstad kan verharding worden vervangen door groen

Stationsvergroening

Veel ondernemers hebben aangegeven dat het zonde is dat het stationsgebied niet groener is aangelegd. Dit gebied is echter moeilijk verder te vergroenen, althans niet met bomen. Er is nu eenmaal veel verharding nodig voor loop-, bus-, en autoroutes. En ondergronds ligt een parkeergarage en andere infrastructuur. Aan de achterkant van het stationsgebied gaan we wél vergroenen (zie vorige hoofdstuk).

'Met de twee boompjes voor Pathé heb ik bijna medelijden. Ook het gedeelte tussen McDonalds en hotel Haarhuis zou flink vergroend kunnen worden.' – bewoner singels (Foto's aangeleverd door bewoner)

Verkeer in de binnenstad verminderen

Platform Arnhemse Centrumring, PBA en individuele bewoners geven aan dat het verkeer aan de Singels en in de Weerdjesstraat verdere vergroening in de weg zit. Om serieus te vergroenen moet volgens hen het *doorgaande* verkeer ontmoedigd worden door Arnhem te rijden (waarbij het centrum nog wel goed bereikbaar moet blijven voor hen die dat als bestemming hebben). Dit vereist politieke keuzes die verder gaan dan de acties in deze Wijkgroenagenda.

'De Centrumring is een barrière, een muur van verkeer om de binnenstad. Vooral ingericht met heel veel asfalt bedoeld om het gemotoriseerd zo snel mogelijk door te laten stromen. Fietsers en voetgangers zijn daaraan duidelijk ondergeschikt. Veel te veel groen is omgevormd tot asfalt en steen.' – Platform Arnhemse Centrumring

6 Wat kun je zelf doen

Het Centrum klimaatbestendig maken doen we samen. Bewoners, ondernemers, maatschappelijke instellingen en andere partijen krijgen daarbij ondersteuning van de gemeente.

Wil jij een geveltuin voor je huis of een boomspiegel (het stukje grond rondom een boom) adopteren? Op www.arnhem.nl/groenebuurt zie je wat de mogelijkheden zijn, vind je inspirerende voorbeeldprojecten en kun je een aanvraag indienen bij de gemeente. Ook op de website van Platform Arnhem Klimaatbestendig staan mooie voorbeelden: <https://www.arnhemklimaatbestendig.nl/wat-kan-jij-doen/>
Let op: je bent zelf verantwoordelijk voor het regelmatig onderhouden van dit groen!

Klimmer in de Kerkstraat (Arnhems Hart)

Zoek je financiële ondersteuning voor bijvoorbeeld het vergroenen van je terrein of het (laten) plaatsen van een regenton, groen dak of groene gevel? Dat kan via de Subsidieregeling Klimaatadaptatie. Zie www.arnhem.nl/subsidieklimateadaptatie.

Heb je hulp nodig bij de aanleg van gevelgroen of het installeren van een regenton? Wie interesse heeft in gevelgroen, een geveltuin of het plaatsen van een regenton kan contact opnemen met bewonersgroep Arnhems Hart via redactie@arnhemshart.nl. Samen met jou bekijken ze de mogelijkheden en ze geven advies en hulp bij de aanleg. Voor het aanleggen van een geveltuin komen ze samen met de afdeling wijkonderhoud van de gemeente om het te bespreken en desgewenst in te plannen. Doordat al veel geveltuinen en gevelgroen is aangelegd is er ook een mogelijkheid om (jonge) planten te ruilen met elkaar

Heb jij een idee om je buurt klimaatadaptief te maken? Dat kun je melden bij Team Leefomgeving, die samen met jou zullen kijken of dit idee uitvoerbaar is. Of, als je burens dit idee delen, dan kunnen jullie via het AANjaagfonds ondersteuning krijgen om dit idee om te zetten naar een concreet plan. En voor financiële ondersteuning bij de uitvoering van het plan heeft de gemeente de subsidieregeling klimaatadaptatie. Of doe een aanvraag bij het wijkbudget: <https://www.arnhem6811.nl/bewoners/wijkbudget/>

Meedenken over het verder vergroenen en klimaatbestendig maken van de wijk? Sluit je dan aan bij de Werkgroep Groen van Platform6811.

Bijlage A

Platform Arnhem Klimaatbestendig en de op het centrum gerichte platformen **Bewonersplatform Arnhem6811**, **Bewonersgroep Arnheims Hart** en **Platform Binnenstad Arnhem** (ondernemersvereniging) zijn nauw betrokken geweest bij het tot stand komen van dit document. De gemeente heeft samen met deze partijen de wijkbijeenkomst georganiseerd. Verder is meerdere malen met deze organisaties gesproken om te zorgen dat hun aandachtspunten, wensen en zorgen op de juiste manier in deze Wijkgroenagenda staan.

Met **Platform Arnhemse Centrumring** (bewonersinitiatief met 180 leden) is gesproken over het vergroenen van de singels en de kansen die er liggen om de singels meer beleefbaar te maken. Deze wensen en ideeën zijn deels verwerkt in de Wijkgroenagenda, maar hiervoor zijn ook veranderingen nodig die verder gaan dan groen en klimaatadaptatie (verkeer/mobiliteit).

Het **Arnheims Platform Chronisch Zieken en Gehandicapten** (APCG) heeft voor deze Wijkgroenagenda informatie aangeleverd om onder de aandacht te brengen dat het nieuwe groen op zo'n inclusief mogelijke wijze ontworpen wordt. Ook vraagt het APCG aandacht voor het onderhoud van het nieuwe groen. Overhangend groen zorgt immers voor problemen als het gaat om de toegankelijkheid van stoepen en straten. Tijdens een wandeling door het centrum zijn aandachtspunten en kansen van vergroening voor chronisch zieken en gehandicapten in kaart gebracht. Met het APCG is afgesproken dat de gemeente in een vroegtijdig stadium (voordat het ontwerp definitief wordt) de in deze Wijkgroenagenda benoemde acties nog afstemt met het APCG.

Met het **Waterschap Rijn & IJssel** zijn kansen en beperkingen besproken rond het vergroenen in en om de beek.

De gemeente trekt nauw op met **Woningbouwcorporatie Portaal** als het gaat om het ondersteunen van groene bewonersinitiatieven van hun huurders, zoals bij de Molenkom en het Bolwerk.

Wijkgroenagenda: verdere uitwerking van het Wijkprogramma op de thema's groen en klimaatadaptatie

In elke wijk stelt het Team Leefomgeving van de gemeente met input uit de wijk jaarlijks een Wijkprogramma op. In het Wijkprogramma van het Centrum (2022) zijn ook aandachtspunten opgenomen omtrent het vergroenen en klimaatbestendig maken van de wijk. Er staat in aangegeven dat bewoners het belangrijk vinden om versteende straten groener te maken. Daarom zijn de volgende acties opgenomen:

- Het uitvoeren van gezamenlijke vergroeningsprojecten van bewoners, ondernemers en ons. We zetten daarbij in op doorontwikkeling van vergroening binnenstad...en het creëren van koelte plekken door het aanbrengen van extra groen en minder steen.
- In 2020 en 2021 is er ingezet op het vergroenen van de binnenstad. In 2022 willen we samen met Arnhem 6811, bewoners van het centrum en ondernemers, hier een vervolg aan geven. Het versterken van sociale- en groenstructuren door gezamenlijke vergroeningsprojecten. Het vergroenen van de binnenstad levert op de langere termijn meer biodiversiteit op, met als gevolg dat de hitte stress in het centrum afneemt.
- Het geven van voorlichtingen op het gebied van energietransitie, vergroening en klimaatadaptatie, zodat bewoners en ondernemers op deze gebieden goede stappen vooruit kunnen zetten.

Al deze acties hebben via het Wijkgroenagenda-proces verder vorm gekregen.

